

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ**

ТРУБАЧОВА ДАР'Я ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 371.134 : 811 (07)

**ДИДАКТИЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В
ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ФІЛОЛОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН**

13.00.09 – теорія навчання

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Інституті педагогіки НАПН України.

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник
Кизенко Василь Іванович,
Інститут педагогіки НАПН України,
старший науковий співробітник.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Осадченко Інна Іванівна,
Миколаївський національний університет
імені В. О. Сухомлинського,
професор кафедри теорії
та методики початкової освіти;

кандидат педагогічних наук, доцент
Хом'як Алла Петрівна,
Східноєвропейський національний
університет імені Лесі Українки,
доцент кафедри прикладної лінгвістики.

Захист відбудеться «14» квітня 2016 року о 14 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.452.01 в Інституті педагогіки НАПН України за адресою: 04053, м. Київ, вул. Січових Стрільців, 52-д, каб. 418.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Інституту педагогіки НАПН України (04053, м. Київ, вул. Січових Стрільців, 52-д).

Автореферат розіслано «14» березня 2016 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. В. Онопрієнко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Сучасні тенденції реформування системи освіти, приєднання України до Болонського процесу зумовлюють пошук нових можливостей для підвищення результативності навчання студентів вищих навчальних закладів. У Національній доктрині розвитку освіти України в XXI столітті, Державній національній програмі «Освіта» (Україна XXI століття), Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту» зазначається про необхідність забезпечення фундаментальної наукової, загальнокультурної, практичної підготовки фахівців, створення умов для їхнього професійного, громадянського становлення. Результатом навчання має бути засвоєний досвід реалізації певної діяльності, сформований особистісний набір рис, які даватимуть змогу розв'язувати професійні й життєві проблеми.

Мета навчання майбутніх учителів іноземної мови – ефективне формування комунікативної діяльності, використання набутого досвіду в педагогічній практиці.

Комунікативна діяльність є предметом наукового аналізу вітчизняних і зарубіжних учених. У педагогічній і психологічній науках досліджувалися її сутність, структура, види, форми, загальні закономірності й механізми здійснення (Андреева Г., Бацевич Ф., Бодальов О., Бондаренко О., Васильєва М., Вокейт Д., Каган М., Кан-Калик В., Коломинський Я., Кузьміна Н., Кунінхем С., Леонтьєв О. О., Ломов Б., Мойран С., Пассов Ю., Паригін Б., Робертс К., Твенхолм С., Ширшов В. та ін.), проблеми формування комунікативної діяльності майбутніх учителів іноземної мови (Артамонова Л., Бурман Л., Гапоненко Л., Гонтар Г., Копилова І., Петров О., Сосяк М., Ярова О. та ін.), комунікативних умінь і навичок (Бруслова І., Добрянський І., Кан-Калик В., Каплинський В., Леонтьєв О. О., Павицька З., Платонов К., Пассов Ю., Спирін Л., Яковлева Т. та ін.), розвитку комунікативних компетентностей (Бодальов О., Волченко О., Голотюк О., Кравченко І., Колодько Т., Ніколаєва С., Симоненко Т., Хорошавіна Г. та ін.), комунікативних здібностей студентів (Архіпова І., Батаршев О., Бодальов О., Кабардов М., Карасьова Н., Овчиннікова О., Платонов К., Солдатченко О. та ін.).

Аналіз наукової літератури дав змогу встановити, що в педагогічній теорії питанням реалізації й опанування комунікативної діяльності приділялася належна увага, проте вчені наголошують на тому, що відкритими залишаються питання щодо формування процесуального складника комунікативної діяльності, забезпечення оптимальних умов для успішного оволодіння студентами комунікативними вміннями й навичками. Водночас розв'язання цієї проблеми пов'язане з подальшим розвитком і впровадженням тих положень особистісно орієнтованого, діяльнісного, компетентнісного підходів, які визначають становлення студента як суб'єкта пізнання й предметної діяльності. У зв'язку з цим науковцями й викладачами-практиками висловлюється думка про необхідність перенесення акценту з процесу викладання на процес учіння, про те, що нині великого значення набуває засвоєння дієвих знань, оволодіння учнями й студентами методами здобування й застосування їх (Атанов Г., Барболін М., Донченко Т., Кондаков І., Лелюх Ю., Ніколаєва С., Савченко О., Фіцула М., Якиманська І. та ін.). Зокрема це стосується навчання майбутніх учителів іноземної мови. Організація навчальної діяльності студентів

вищих навчальних педагогічних закладів вимагає переорієнтації з пошуку результату на перебіг процесу його досягнення. Однак ці питання вивчені ще недостатньо. Подальшого дослідження потребують проблеми формування комунікативної діяльності майбутніх учителів іноземної мови на основі оволодіння способами її здійснення, реалізації комплексного підходу в їхній підготовці до виконання комунікативно-мовленнєвої функції.

У практиці роботи вищих педагогічних навчальних закладів накопичений певний позитивний досвід формування комунікативної діяльності студентів, проте в багатьох викладачів виникають труднощі в оптимальному виборі методів і засобів навчання, системному поєднанні їх, часто вони впроваджуються без відповідного теоретичного й експериментального обґрунтування. Це призводить до того, що майбутні педагоги оволодівають комунікативними вміннями й навичками не на належному рівні.

Отже, актуальність порушеної проблеми зумовлена:

- основними завданнями вищої освіти України в сфері підготовки майбутніх учителів іноземної мови;

- необхідністю вдосконалення процесу засвоєння знань студентами вищих педагогічних закладів на основі сучасних методологічних підходів – особистісно орієнтованого, діяльнісного, компетентнісного;

- наявністю суперечностей між вимогами суспільства до рівня сформованості комунікативної діяльності майбутніх учителів іноземної мови й набутим ними досвідом її здійснення, між необхідністю ефективного формування комунікативної діяльності, якісного опанування майбутніми вчителями іноземної мови змісту фахових дисциплін і недостатнім науково-методичним забезпеченням цього процесу.

Актуальність, наукове й практичне значення порушеної проблеми, недостатня теоретична й методична її розробленість, а також потреба в подоланні зазначених суперечностей зумовили вибір теми дисертаційного дослідження **«Дидактичні умови формування комунікативної діяльності майбутніх учителів іноземної мови в процесі вивчення філологічних дисциплін»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Напрямок дисертаційного дослідження відповідає темі «Фундаменталізація змісту освіти у старшій школі в умовах профільного навчання» (державний реєстраційний номер 0112U000336), яку розробляла лабораторія дидактики Інституту педагогіки НАПН України. Тема дисертації затверджена вченою радою Інститут педагогіки НАПН України (протокол № 6 від 27 травня 2010 р.) і узгоджена в бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 3 від 28 квітня 2015 р.).

Мета дослідження полягає у визначенні й обґрунтуванні дидактичних умов формування комунікативної діяльності майбутніх учителів іноземної мови в процесі вивчення філологічних дисциплін.

Для досягнення поставленої мети визначено основні **завдання дослідження**:

1. Вивчити стан розв'язання проблеми формування комунікативної діяльності студентів вищих навчальних закладів у педагогічній теорії й практиці.

2. З'ясувати понятійно-категоріальний апарат дослідження.

3. Визначити, теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити дидактичні умови формування комунікативної діяльності майбутніх учителів іноземної мови в процесі вивчення філологічних дисциплін.

4. Створити й апробувати структурно-функціональну модель формування комунікативної діяльності майбутніх учителів іноземної мови в процесі вивчення філологічних дисциплін.

5. Розробити методичні рекомендації для викладачів вищих навчальних закладів щодо формування комунікативної діяльності майбутніх учителів іноземної мови.

Об'єкт дослідження – процес формування комунікативної діяльності майбутніх учителів іноземної мови.

Предмет дослідження – дидактичні умови формування комунікативної діяльності майбутніх учителів іноземної мови в процесі вивчення філологічних дисциплін.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять філософське вчення про закони пізнання й відображення дійсності, положення педагогічної і психологічної наук про закономірності навчально-виховного процесу, роль активної цілеспрямованої діяльності в розвитку особистості (Асмолов О., Бабанський Ю., Виготський Л., Давидов В., Занков Л., Леонтьєв О. М., Лернер І., Макаренко С., Рубінштейн С., Скаткін М., Сухомлинський В.), особистісно орієнтованого, діяльнісного, компетентнісного підходів до організації навчально-виховного процесу (Ананьєв Б., Брушлинський А., Бібік Н., Бодальов О., Болотов В., Бондар Вол., Гончаренко С., Зимня І., Краєвський В., Леонтьєв О. М., Леонтьєв О. О., Підкасистий П., Рубінштейн С., Савченко О., Сластьонін В., Хуторської А., Якиманська І.), про спілкування, комунікативну діяльність як визначальні чинники розвитку особистості, теоретичні засади здійснення їх (Ананьєв Б., Андрєєва Г., Бацевич Ф., Бодальов О., Зимня І., Каган М., Китайгородська Г., Кан-Калик В., Коломинський Я., Леонтьєв О. О., Ломов Б., М'ясищев В., Рубінштейн С.); формування комунікативної компетентності майбутніх педагогів (Леонтьєв О. О., Кан-Калик В., Кузьміна Н., Ніколаєва С., Паригін Б., Платонов К.); основні положення методології педагогічного наукового дослідження (Бабанський Ю., Гончаренко С., Загвязинський В., Киверялг А., Скаткін М.).

Методи дослідження:

– *загальнонаукові* – теоретичний аналіз, синтез, порівняння, систематизація теоретичних і дослідних даних, узагальнення філософської, психологічної та педагогічної літератури для визначення й обґрунтування дидактичних умов формування комунікативної діяльності майбутніх учителів іноземної мови; моделювання – з метою створення структурно-функціональної моделі формування комунікативної діяльності майбутніх учителів іноземної мови в процесі вивчення філологічних дисциплін;

– *емпіричні* – діагностичні (спостереження, анкетування викладачів і студентів, бесіди, аналіз одержаних даних) для вивчення стану розроблення досліджуваної проблеми в педагогічній практиці; педагогічний експеримент (констатувальний, лабораторний, формувальний) для дослідження результативності визначених дидактичних умов;

– *статистичні* – методи математичної статистики для опрацювання результатів педагогічного експерименту.

Організація дослідження. Дослідження тривало протягом 2008–2015 років і проводилось у три етапи.

На першому, аналітико-констатувальному, етапі (2008–2011 рр.) проаналізовано філософську, педагогічну й психологічну літературу з проблеми дослідження, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, гіпотезу дослідження, основні напрями роботи, понятійно-категоріальний апарат дослідження, проведено констатувальний експеримент.

На другому, теоретико-моделювальному, етапі (2012–2013 рр.) визначено й теоретично обґрунтовано дидактичні умови формування комунікативної діяльності майбутніх учителів іноземної мови, розроблено систему комунікативних завдань і вправ, створено структурно-функціональну модель формування комунікативної діяльності майбутніх учителів іноземної мови в процесі вивчення філологічних дисциплін, методика її впровадження у навчально-виховний процес вищих педагогічних навчальних закладів, розроблено методика формувального експерименту.

На третьому, пошуково-формувальному, етапі (2013–2015 рр.) перевірено ефективність визначених дидактичних умов формування комунікативної діяльності майбутніх учителів іноземної мови в процесі вивчення філологічних дисциплін, проаналізовано й узагальнено емпіричні дані.

Експериментальна база дослідження. Експериментально-дослідна робота проводилась у Херсонському державному університеті, Сумському державному педагогічному університеті імені А. С. Макаренка, Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова. Констатувальним експериментом було охоплено 78 викладачів і 570 студентів, формувальним – 18 викладачів і 397 студентів.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що *вперше* визначено й теоретично обґрунтовано дидактичні умови формування комунікативної діяльності майбутніх учителів іноземної мови в процесі вивчення філологічних дисциплін (дотримання загальнодидактичних і спеціальних принципів – фундаменталізації комунікативної підготовки, комунікативної спрямованості навчання, розвитку комунікативної активності й свідомості особистості; поглиблення теоретичних знань про комунікативну діяльність, процес спілкування; послідовне й поступове формування способів комунікативної діяльності як основи творчого оволодіння комунікативними вміннями й навичками, навчальним матеріалом філологічних дисциплін; взаємопов'язане засвоєння способів комунікативної діяльності й навчального матеріалу філологічних дисциплін на заняттях і під час педагогічної практики; урахування комунікативних можливостей студентів у процесі організації спілкування); введено поняття «способи комунікативної діяльності», які розглядаються як методи учіння, що забезпечують формування діяльнісного та іншомовного складників комунікативної компетентності майбутніх учителів іноземної мови, відображають перебіг процесу реалізації й засвоєння комунікативної діяльності в конкретних ситуаціях спілкування відповідно до їхніх індивідуальних особливостей. Визначено структуру

способів комунікативної діяльності (компоненти: мотиваційний, змістовий, операційний, рефлексійний), види їх (проектувальні, контактні, координаційні), критерії, показники й рівні сформованості їх; створено й апробовано структурно-функціональну модель формування комунікативної діяльності майбутніх учителів іноземної мови в процесі вивчення філологічних дисциплін.

Уточнено зміст понять «способи діяльності», «готовність до оволодіння комунікативною діяльністю», критерії й рівні сформованості її, перелік комунікативних умінь і навичок; *удосконалено* методичний апарат діагностики комунікативних можливостей майбутніх учителів іноземної мови.

Подальшого розвитку набули дидактичні принципи, методи учіння, методи формування комунікативної діяльності студентів.

Практичне значення одержаних результатів полягає в упровадженні в навчально-виховний процес вищих навчальних закладів структурно-функціональної моделі формування комунікативної діяльності майбутніх учителів іноземної мови в процесі вивчення філологічних дисциплін, методичних рекомендацій для викладачів вищих педагогічних навчальних закладів.

Результати дослідження можуть бути використані в організації навчальної діяльності студентів вищих педагогічних навчальних закладів, для розроблення навчально-методичних посібників, дидактичних матеріалів.

Упровадження результатів дослідження. Основні висновки й практичні рекомендації, викладені в дослідженні, упроваджено в навчально-виховний процес таких вищих навчальних закладів: Одеський обласний інститут удосконалення учителів (довідка про впровадження № 267 від 10.06.2015 р.), Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова (довідка про впровадження № 07–10/1100 від 27.05.2015 р.), Херсонський державний університет (акт упровадження № 01–28/1298 від 10.06.2015 р.), Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка (довідка про впровадження № 925 від 16.06.2015 р.), Комунальний вищий навчальний заклад «Херсонська академія неперервної освіти» Херсонської обласної ради (довідка про впровадження № 01–23/328 від 10.06.2015 р.), Комунальний заклад «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Запорізької обласної ради (довідка про впровадження № 309 від 10.06.2015 р.).

Вірогідність одержаних результатів дослідження забезпечена використанням положень фундаментальних педагогічних і психологічних концепцій навчання й розвитку особистості; комплексним застосуванням методів науково-педагогічного дослідження і відповідністю об'єкта та предмета меті й завданням роботи; критичним аналізом досліджуваної проблеми в педагогічній теорії та практиці; варіативністю експериментальної роботи; апробацією результатів дослідження на різних рівнях; репрезентативністю вибірки; результатами навчання в експериментальних групах студентів; кількісним і якісним аналізом емпіричних даних.

Особистий внесок здобувача в двох опублікованих працях у співавторстві (Кизенко В.) полягає в обґрунтуванні сутності й структури способів комунікативної діяльності, критеріїв і рівнів сформованості їх, узагальненні результатів вивчення науково-педагогічної літератури з проблеми здійснення диференційованого підходу,

визначенні способів і засобів рівневої організації навчальної діяльності, розробленні системи комунікативних завдань і вправ, методики її упровадження з урахуванням рівнів комунікативних можливостей майбутніх учителів іноземної мови.

Апробація результатів дослідження здійснювалася за безпосередньою участю автора в експериментальній роботі, а також шляхом публікацій матеріалів дослідження й оприлюднення його результатів на конференціях, науково-практичних семінарах, «круглих столах» тощо.

Основні положення дисертації повідомлялися й обговорювалися на конференціях, семінарах різних рівнів: *міжнародних* – «Професійна підготовка студентів-філологів у контексті поліпарадигмального наукового знання» (Суми, 2014); *всеукраїнських* – «Фундаменталізація змісту освіти як соціально-педагогічна проблема» (Київ, 2012), «Україна – країни Сходу в ХХІ столітті в діалозі мов, культур, педагогічних систем: ціннісні виміри особистості» (Київ, 2014), «Розвиток соціально-гуманітарної освіти і науки в контексті модернізації вітчизняної вищої школи» (Дніпропетровськ, 2014), «Професійна свобода особистості у вимірах гуманістичної спадщини Антона Макаренка та Івана Зязюна» (Полтава, 2015); *конференціях локального рівня* – «Єдність навчання і наукових досліджень – головний принцип університету» (Київ, 2014); *семінарах* – «Модернізація змісту освіти в єдності його інваріантної і варіативної складової» (Київ, 2015), «Актуальні проблеми викладання іноземної мови у вищих навчальних закладах» (Київ, 2014); *«круглих столах»* – «Фундаменталізація змісту освіти в умовах профільного навчання» (Київ, 2012), «Проблеми формування комунікативної компетентності студентів-філологів» (Суми, 2014); *на засіданнях* лабораторії дидактики Інституту педагогіки НАПН України (Київ, 2010–2013), кафедр іноземної мови інститутів іноземної філології Херсонського державного університету, Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка (2013–2014) та ін.

Публікації. Основні положення і результати дослідження висвітлено у 13 (11 одноосібних) публікаціях, з них: 5 – у наукових фахових виданнях України, 2 – у міжнародних фахових виданнях, 6 – праці, які додатково відображають результати дослідження.

Структура й обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (275 найменувань) на 27 сторінках, 16 додатків на 29 сторінках. Основний текст становить 188 сторінок (таблиць – 14, рисунків – 7). Загальний обсяг роботи – 244 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет дослідження, розкрито наукову новизну й практичне значення одержаних результатів, визначено особистий внесок здобувача, подано відомості про апробацію результатів дисертаційного дослідження й публікації за темою виконаної роботи.

У першому розділі – **«Проблема формування комунікативної діяльності студентів вищих навчальних закладів у педагогічній теорії й практиці»** –

проаналізовано стан розв'язання досліджуваної проблеми, з'ясовано понятійно-категоріальний апарат дослідження.

Аналіз наукових джерел засвідчив, що комунікативна діяльність вивчалась у різних аспектах. Водночас актуальними залишаються проблеми формування процесуального складника комунікативної діяльності, забезпечення оптимальних умов для успішного оволодіння майбутніми вчителями іноземної мови комунікативними вміннями й навичками як основи комунікативної компетентності.

У роботі схарактеризовано поняття «спілкування», «комунікація», «комунікативна діяльність», уточнено зміст понять «способи діяльності», «готовність до оволодіння комунікативною діяльністю», критерії й рівні сформованості її, перелік комунікативних умінь і навичок.

Термін «комунікація» означає суто інформаційний процес, спілкування – це взаємодія між його суб'єктами. Комунікативна діяльність – один із видів людської діяльності, яка містить потреби, мотиви, дії та операції, продукт діяльності. У спілкуванні відбувається обмін діяльностями, результатами їх.

Способи діяльності – методи учіння, спрямовані на формування ключових і предметних компетентностей. Готовність до оволодіння комунікативною діяльністю – це система таких властивостей і якостей особистості, які визначають її налаштованість на майбутню комунікативну діяльність, спілкування, спроможність здійснювати їх. Критерії готовності майбутніх учителів іноземної мови до оволодіння комунікативною діяльністю: мотиваційний – наявність потреби в спілкуванні, усвідомлення значущості комунікативних знань і умінь; практичний – прояв комунікативних знань і умінь у практиці спілкування, володіння засобами спілкування (характер діяльності – ініціативність у спілкуванні, налагодженні контактів; позитивні емоційні реакції, відповідність дій комунікативній ситуації, рівень володіння іноземною мовою, мовленням); особистісний – здатність розуміти себе та інших людей, до самовираження своєї особистості, впливати на партнера зі спілкування; рівні готовності до комунікативної діяльності – високий, середній, низький.

Комунікативні вміння й навички – це рівні володіння комунікативними діями щодо розв'язання комунікативної ситуації, сприйняття, вироблення й передавання інформації, встановлення контакту, планування, організації і забезпечення ефективного перебігу спілкування.

На основі вивчення наукового доробку вчених (Віаніс-Трофименко К., Волченко О., Захарова Т., Симоненко Т., Яковлева Т. та ін.) з'ясовано, що результатом навчання майбутніх учителів іноземної мови має бути сформована комунікативна компетентність, її складники: діяльнісна компетенція (володіння механізмами комунікативної діяльності, спілкування); іншомовна компетенція (знання мовних одиниць і правил уживання їх; здатність розуміти висловлення, використовувати мовні засоби для будови тексту), соціокультурна компетенція (знання особливостей національної та світової культури, національно-культурної специфіки мовленнєвої поведінки носіїв мови). Комунікативна компетентність формується в межах діяльнісної парадигми навчання.

З огляду на поставлену мету й визначені завдання нашого дослідження для характеристики процесу навчання майбутніх учителів іноземної мови введено поняття «способи комунікативної діяльності».

У загальному значенні «спосіб» – це певна дія, прийом або система прийомів, яка дає можливість зробити, здійснити що-небудь, досягти чогось. Поняття «способи діяльності (дії)», «способи пізнавальної діяльності» вживаються в психолого-педагогічній літературі в різних значеннях. Більшість дослідників розуміють їх саме як дії – розумові й моторні, операційний склад умінь і навичок або власне вміння й навички. Водночас деякі вчені трактують способи пізнавальної діяльності як методи учіння. Спираючись на праці М. Барболіна, Вол. Бондаря, М. Фіцули, І. Якиманської, способи комунікативної діяльності розглядаємо як компонент процесу навчання, методи учіння майбутніх учителів іноземної мови, які забезпечують формування діяльнісного та іншомовного складників комунікативної компетентності, відображають перебіг процесу реалізації й оволодіння комунікативною діяльністю в конкретних ситуаціях спілкування відповідно до їхніх індивідуальних особливостей.

Структура способу комунікативної діяльності відображає основні компоненти комунікативної діяльності; її становлять мотиваційний, інформаційний, операційний і рефлексійний складники. *Мотиваційний складник* визначає внутрішні передумови – інтерес, спонукання особистості до спілкування, встановлення й підтримку взаємозв'язку з партнером зі спілкування; *інформаційний складник* – це знання про комунікативну діяльність, її структуру, функції, типи, види, про основні правила й принципи ефективної взаємодії, про предмет спілкування; *операційний складник* становлять дії та операції, необхідні для досягнення комунікативної мети, засоби спілкування (іноземна мова, мовлення); *рефлексійний складник* – навички аналізу комунікативної ситуації, оцінка комунікативних дій – власних і партнера зі спілкування, діяльності загалом, одержаних результатів.

Спосіб комунікативної діяльності спрямований на розв'язання комунікативної задачі як усвідомленої мети; воно здійснюється за такими етапами: аналіз створеної комунікативної ситуації; визначення комунікативної мети й цілей діяльності; перегляд варіантів їх досягнення, вибір оптимального з них; здійснення комунікативної взаємодії; узгодження дій з партнером зі спілкування, корегування власних дій; аналіз перебігу діяльності, одержаних результатів. З урахуванням цих етапів і характеристик комунікативної діяльності (перцептивна, інформаційна, інтерактивна) визначено такі способи комунікативної діяльності: *проектувальні* (усвідомлення мети й цілей спілкування; планування; структурування діяльності); *контактні*, які зумовлюють встановлення контакту, керування взаємодією, підтримку взаємозв'язку, необхідний перебіг спілкування – обмін інформацією, діями (повідомлення, з'ясування, доведення, переконання); *координаційні*, що забезпечують регулювання діяльності, переорієнтацію партнерів зі спілкування в спільному пошуку варіантів розв'язання комунікативної задачі, досягнення взаєморозуміння (уточнення, узгодження, резюмування, інтерпретація).

Розроблено критерії сформованості комунікативної діяльності: 1) активність особистості в спілкуванні; 2) поінформованість про засади комунікативної діяльності, механізми здійснення спілкування; 3) володіння технікою спілкування;

4) усвідомлення комунікативних дій, перебігу комунікативної діяльності загалом, визначено рівні сформованості їх (творчий, продуктивний, достатній).

За результатами констатувального етапу експерименту було з'ясовано, що загалом у педагогічній практиці накопичений позитивний досвід формування комунікативної діяльності студентів. Водночас підготовка майбутніх учителів іноземної мови до реалізації комунікативно-мовленнєвої функції здійснюється не на належному рівні.

У другому розділі – **«Теоретичне обґрунтування й реалізація дидактичних умов формування комунікативної діяльності майбутніх учителів іноземної мови в процесі вивчення філологічних дисциплін»** – визначено й теоретично обґрунтовано *дидактичні умови* формування комунікативної діяльності майбутніх учителів іноземної мови в процесі вивчення філологічних дисциплін.

Згідно з *гіпотезою* дослідження підвищенню ефективності формування комунікативної діяльності майбутніх учителів іноземної мови сприятиме забезпечення дидактичних умов на основі комплексного поєднання компонентів навчально-виховного процесу, які визначають його цілісне, якісне функціонування, взаємно доповнюють, збагачують один одного, – принципів, змісту, форм, методів навчання: 1) дотримання загальнодидактичних і спеціальних принципів – фундаменталізації комунікативної підготовки, комунікативної спрямованості навчання, розвитку комунікативної активності й свідомості особистості; 2) поглиблення теоретичних знань про комунікативну діяльність, процес спілкування; 3) послідовне й поступове формування способів комунікативної діяльності як основи творчого оволодіння комунікативними вміннями й навичками, навчальним матеріалом філологічних дисциплін; 4) взаємопов'язане засвоєння способів комунікативної діяльності й навчального матеріалу філологічних дисциплін на заняттях і під час педагогічної практики; 5) урахування комунікативних можливостей студентів у процесі організації спілкування.

Реалізація загальнодидактичних і спеціальних принципів визначає суб'єктну позицію й розвиток студента в процесі навчання, формування комунікативної діяльності, збагачення знань й удосконалення його вмінь і навичок. Зміст навчання майбутніх учителів іноземної мови становлять: комунікативні знання; комунікативні вміння й навички; навчальний матеріал філологічних дисциплін (практика мови, практична фонетика, практична граматики); знання про предмет спілкування; досвід самопізнання в комунікативній діяльності. Комунікативні вміння й навички і мовленнєві вміння й навички є інтегрованими, оскільки надають студентам можливість одночасно брати участь у двох видах діяльності – комунікативній і мовленнєвій.

Досвід комунікативної діяльності майбутніх учителів іноземної мови нагромаджується послідовно й поступово. Передбачається, що вони одночасно оволодіватимуть способами комунікативної діяльності й навчальним матеріалом філологічних дисциплін з урахуванням етапів процесу засвоєння: спостереження за розв'язанням комунікативних ситуацій, презентація нового іншомовного матеріалу; етап тренування й етап практики – розв'язування й створення комунікативних ситуацій, застосування предметних знань і вмінь у змінених і нових умовах.

Навчальна діяльність майбутніх учителів іноземної мови на навчальних заняттях організують за такими етапами: 1) збагачення лексики іноземної мови; 2) ознайомлення з новим мовним матеріалом; 3) закріплення нового мовного (граматичного) матеріалу; виконання мовних і мовленнєвих рецептивно-репродуктивних завдань і вправ; 4) виконання підготовчих комунікативних завдань і вправ; формування мовленнєвих умінь і навичок (частково-пошуковий рівень); 5) розв'язання виконавчих комунікативних завдань і вправ; ситуативне використання мовних і мовленнєвих одиниць; 6) підведення підсумків роботи.

Формування комунікативної діяльності здійснюється через упровадження різноманітних форм і методів навчання. Основними є активні методи навчання. Нами визначені методи формування комунікативної діяльності майбутніх учителів іноземної мови: інструктивно-наочні (проблемний виклад навчального матеріалу, лекція-бесіда, лекція-дискусія), роз'яснювально-конструктивні (конструктивна бесіда, евристична бесіда), продуктивно-практичні (комунікативні завдання й вправи). Розроблено систему комунікативних завдань і вправ – підготовчих й виконавчих (трансформаційні, імітаційно-перетворювальні, пошукові). Їх об'єктивними характеристиками є поліфункціональність, проблемність, ситуативність, змістова наповненість, складність. Вони пропонуються на заняттях після виконання мовних і мовленнєвих рецептивно-репродуктивних завдань і вправ, коли студенти навчаються сприймати вербальну інформацію й повністю або частково відтворювати її іноземною мовою.

Сприятливі умови для формування комунікативної діяльності студентів із різним рівнем комунікативних можливостей створюються за допомогою диференціації змісту, форм організації навчальної діяльності, темпу виконання роботи, характеру й дози педагогічної допомоги. Диференційований підхід упроваджується на I–II курсах за рівнями готовності до оволодіння комунікативною діяльністю, на III–V курсах – за рівнями її сформованості.

Під час проходження педагогічної практики студенти поглиблюють свої знання, удосконалюють набуті вміння й навички. Вони спостерігають за діяльністю вчителя, аналізують його комунікативну стратегію й тактику, самостійно розробляють і проводять уроки, здійснюють аналіз їх, а також самоаналіз діяльності.

Комплекс дидактичних умов реалізується через структурно-функціональну модель формування комунікативної діяльності майбутніх учителів іноземної мови в процесі вивчення філологічних дисциплін, яка визначає діалектичну єдність, взаємозв'язки й співвідношення між *метою навчання, дидактичними умовами, етапами* (початковий, основний, завершальний), *компонентами процесу формування комунікативної діяльності* – цільовим, змістовим, процесуально-управлінським, контролью-оцінювальним, *результатом навчання* (рис. 1). Методика впровадження моделі передбачає визначення цілей, форм, методів навчання, способів і засобів рівневої диференціації під час проведення навчальних занять і в період педагогічної практики, діагностування досягнутих студентами рівнів сформованості комунікативної діяльності на кожному етапі навчання.

У третьому розділі – **«Експериментальне дослідження ефективності формування комунікативної діяльності майбутніх учителів іноземної мови»** – розкрито зміст експериментального навчання, проаналізовано його результати.

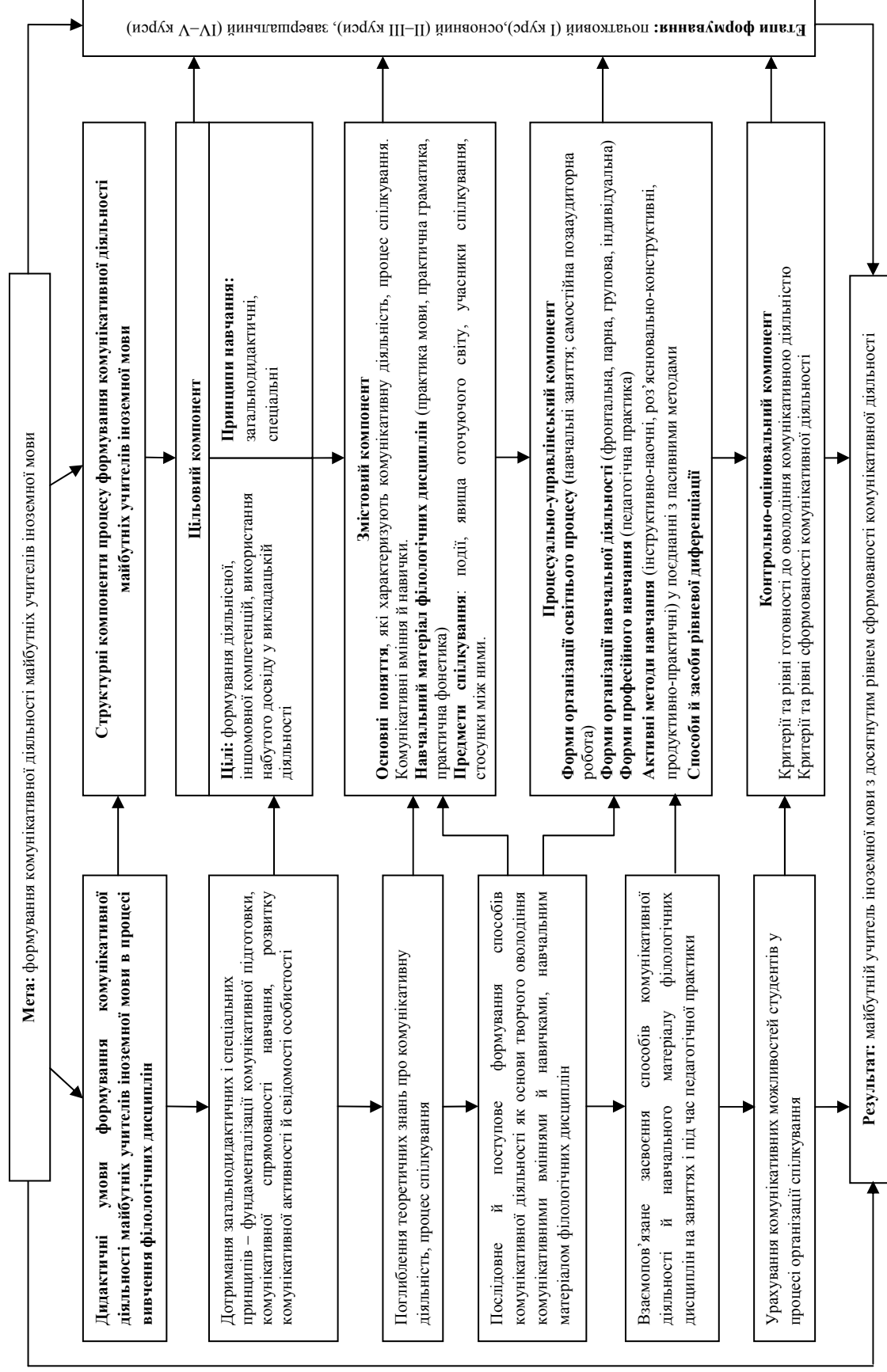

Рис. 1. Структурно-функціональна модель формування комунікативної діяльності майбутніх учителів іноземної мови в процесі вивчення філологічних дисциплін

Ефективність визначених дидактичних умов формування комунікативної діяльності майбутніх учителів іноземної мови в процесі вивчення філологічних дисциплін перевірялась у ході формувального експерименту, який складався з двох взаємопов'язаних етапів: підготовчого й основного.

На підготовчому етапі перевірялися дієвість і доступність розроблених експериментальних матеріалів, створювалися методичні рекомендації для викладачів, вибирались експериментальні й контрольні групи студентів, проводилася підготовка викладачів і студентів до проведення експериментальної роботи.

У методичних рекомендаціях для викладачів розглядався стан розв'язання проблеми формування комунікативної діяльності студентів у педагогічній теорії й практиці, було висвітлено теоретичні положення щодо оволодіння досвідом комунікативної діяльності майбутніми вчителями іноземної мови, обґрунтовано комплекс дидактичних умов формування комунікативної діяльності, які реалізуються через структурно-функціональну модель формування комунікативної діяльності майбутніх учителів іноземної мови в процесі вивчення філологічних дисциплін, представлено методику її впровадження у навчально-виховний процес вищих навчальних закладів, дидактичні матеріали, розробки навчальних занять, анкети, список рекомендованих джерел.

На основному етапі формувального експерименту перевірялась ефективність визначеного комплексу дидактичних умов, аналізувалися й порівнювалися результати навчання в експериментальних і контрольних групах студентів.

Було визначено три види груп студентів: E1, E2 – експериментальні й К – контрольні. Кількісний склад студентів, співвідношення між кількістю студентів із різним рівнем готовності до оволодіння комунікативною діяльністю в експериментальних і контрольних групах на початку експерименту суттєво не відрізнялися.

У групах E1 студенти навчалися за створеною структурно-функціональною моделлю формування комунікативної діяльності майбутніх учителів іноземної мови в процесі вивчення філологічних дисциплін.

У групах E2 упроваджувалася розроблена система комунікативних завдань і вправ, які відрізнялися тим, що спрямовувалися на послідовне й поступове оволодіння способами комунікативної діяльності, навчальним матеріалом філологічних дисциплін, а також новими підходами до визначення рівня складності – залежно від рівня проблемності (ступінь узагальненості знань і вмінь, характер діяльності, співвідношення нових і сформованих типів дій), від кількості інформації, дій, необхідних для їх розв'язання. Це давало змогу порівнювати одержані результати з аналогічними, визначеними в науково-педагогічній літературі, щодо реалізації системи комунікативних завдань і вправ для успішного набуття студентами комунікативних умінь і навичок. Тим самим підвищувалась достовірність висновків за гіпотезою дослідження щодо забезпечення оптимальних умов для ефективного формування комунікативної діяльності майбутніх учителів іноземної мови на основі комплексного поєднання компонентів навчально-виховного процесу.

У контрольних групах розроблена модель й експериментальні матеріали не застосовувалися. Викладачі використовували відомі їм методи й засоби організації комунікативної діяльності студентів.

Було проведено дві серії формульованого експерименту. У першій серії порівнювалась ефективність визначених дидактичних умов у групах E1 з контрольними групами. У другій серії експерименту порівнювалась ефективність розроблених комунікативних завдань і вправ у групах E2 з контрольними групами.

Ефективність запропонованих підходів визначалася за якісними й кількісними показниками сформованості комунікативної діяльності, іншомовної компетенції (знання лексичних одиниць іноземної мови; здатність розуміти висловлення, використовувати мовні засоби для будови тексту), за кількістю студентів, які перейшли на більш високий рівень сформованості комунікативної діяльності.

Якісний аналіз відповідей і завдань показав, що більшість відповідей студентів груп E1 відрізнялася чіткістю, послідовністю, оригінальністю. У відповідях студентів груп E2 траплялися такі недоліки: неповні відповіді, неточність формулювань визначень понять, у студентів контрольних груп, окрім зазначених, – невідповідність виконаної роботи умовам завдання, порушення логіки викладу тощо.

Рівні сформованості комунікативної діяльності визначалися за розробленими критеріями й показниками (табл. 1).

Таблиця 1

Критеріальне оцінювання сформованості комунікативної діяльності майбутніх учителів іноземної мови

Критерії сформованості	Показники сформованості
Активність у спілкуванні	Спрямованість на поповнення знань, співпрацю, встановлення контактів, на спільне розв'язання проблем, майбутню діяльність, зацікавленість у досягненні успіху, потреба в самоствердженні, самовдосконаленні в процесі спілкування
Поінформованість про засади комунікативної діяльності, механізми здійснення спілкування	Знання основних понять, які характеризують комунікативну діяльність, спілкування, принципів і правил ефективної взаємодії, про предмет спілкування
Техніка спілкування	Системне володіння комунікативними діями й операціями, засобами спілкування (іноземна мова, мовлення)
Усвідомлення комунікативних дій, перебігу комунікативної діяльності	Уявлення студента про себе як про суб'єкта комунікативної діяльності; самооцінка мотивів діяльності; оцінка комунікативних дій – власних і партнера зі спілкування, діяльності загалом, одержаних результатів

Результати визначення рівнів сформованості комунікативної діяльності за кількісними показниками після проведення формульованого експерименту представлено в табл. 2.

Результати розподілу студентів за рівнями сформованості комунікативної діяльності після проведення формувального експерименту

Рівень сформованості комунікативної діяльності	Кількість студентів (у %) відповідно до загальної кількості опитаних		
	Експериментальні групи		Контрольні групи
	Е1	Е2	
Творчий	20,5	17,5	15,9
Продуктивний	77,4	70,0	68,1
Достатній	2,1	12,5	16,0

Аналіз одержаних даних засвідчив, що студенти груп Е1 набули більшого досвіду здійснення комунікативної діяльності порівняно зі студентами груп Е2 і контрольних груп. Творчого рівня в групах Е1 досягли на 3% більше студентів, ніж у групі Е2, і на 4,6 % більше порівняно із контрольними групами. Кількість студентів, комунікативна діяльність яких була сформована на продуктивному рівні, виявилась у групах Е1 більшою, ніж у групах Е2 і контрольних, на 7,4 % і на 9,3 % відповідно. Кількість студентів, які оволоділи комунікативною діяльністю на достатньому рівні, становила у групах Е1 – 2,1%, у групах Е2 – 12,5 %, у контрольних групах – 16 %. На більш високий рівень сформованості комунікативної діяльності в групах Е1 перейшло 13,9 %, у групах Е2 – 6,0 %, у контрольних – 0,2 % студентів.

Коефіцієнт сформованості комунікативної діяльності (який визначався за показниками наявного рівня сформованості способів комунікативної діяльності й сформованості способів комунікативної діяльності на найвищому, творчому рівні) в групах Е1 (0,94) виявився вищим порівняно з групами Е1 (0,72) і з контрольними групами (0,45). Це підтвердило ефективність розробленої системи комунікативних завдань і вправ, а також передбачення за гіпотезою дослідження.

Знання лексичних одиниць іноземної мови перевірялися за допомогою коефіцієнта приросту знань. У групах Е1 він становив: у студентів із високим рівнем комунікативних можливостей – 18,3; із середнім рівнем – 16,0; із низьким рівнем – 15,3; у групах Е2 – 9,5; 10,1; 6,6; у контрольних групах – 3,3; 3,7; 1,1 відповідно. Результати оволодіння іноземним мовленням (здатність розуміти висловлення, використовувати мовні засоби для будови тексту) представлені у табл. 3.

Таблиця 3

Результати розподілу студентів за рівнями оволодіння іноземним мовленням після проведення формувального експерименту

Групи студентів	Аудіювання			Передача змісту відеофільму		
	Рівні сформованості. Кількість студентів (у %) відповідно до загальної кількості опитаних					
	високий	середній	низький	високий	середній	низький
Е1	70,1	21,3	8,6	79,4	11,4	9,2

E2	58,0	24,8	17,2	62,3	24,3	13,4
K	31,3	55,7	13,0	37,6	53,4	9,0

Отже, результати формувального експерименту підтвердили ефективність визначених дидактичних умов формування комунікативної діяльності майбутніх учителів іноземної мови. Студенти експериментальних груп E1 набули більшого досвіду здійснення комунікативної діяльності порівняно із студентами експериментальних груп E2, а також контрольних. У експериментальних групах E1 значно зменшилася кількість студентів із низьким рівнем сформованості комунікативної діяльності, зросла кількість студентів із високим рівнем комунікативних можливостей, рівні сформованості іншомовної компетенції виявилися вищими, ніж у студентів експериментальних груп E2 і контрольних груп.

ВИСНОВКИ

Теоретичний аналіз проблеми дослідження й одержані результати експериментально-дослідної роботи дали підстави для формулювання **висновків**.

Проведене дослідження присвячено актуальній проблемі формування комунікативної діяльності майбутніх учителів іноземної мови. Вивчення наукової літератури й педагогічної практики дало змогу констатувати, що питанням реалізації й оволодіння комунікативною діяльністю студентами приділялася належна увага. Водночас було з'ясовано, що створення сприятливих умов для здобування майбутніми вчителями іноземної мови необхідного досвіду здійснення її пов'язане з подальшим розвитком і впровадженням у навчально-виховний процес тих положень особистісно орієнтованого, діяльнісного, компетентнісного підходів, які визначають становлення особистості як суб'єкта пізнання, формування процесуального складника навчально-пізнавальної діяльності.

Визначено понятійно-категоріальний апарат дослідження. У роботі вживалися поняття «спілкування», «комунікація», «комунікативна діяльність»; уточнено зміст понять «способи діяльності», «готовність до оволодіння комунікативною діяльністю», критерії й рівні сформованості її, перелік комунікативних умінь і навичок.

Для характеристики процесу навчання майбутніх учителів іноземної мови введено поняття «способи комунікативної діяльності» – це методи учіння, які забезпечують формування діяльнісного та іншомовного складників комунікативної компетентності, відображають перебіг процесу реалізації й оволодіння комунікативною діяльністю в конкретних ситуаціях спілкування відповідно індивідуальних особливостей його учасників. Визначено структуру способів комунікативної діяльності, яку становлять мотиваційний, змістовий, операційний і рефлексійний складники, види способів комунікативної діяльності (проекувальні, контактні, координаційні), критерії й рівні сформованості їх (творчий, продуктивний, достатній).

Визначено й теоретично обґрунтовано дидактичні умови формування комунікативної діяльності майбутніх учителів іноземної мови в процесі вивчення

філологічних дисциплін: 1) дотримання загальнодидактичних і спеціальних принципів – фундаменталізації комунікативної підготовки, комунікативної спрямованості навчання, розвитку комунікативної активності й свідомості особистості; 2) поглиблення теоретичних знань про комунікативну діяльність, процес спілкування; 3) послідовне й поступове формування способів комунікативної діяльності як основи творчого оволодіння комунікативними вміннями й навичками, навчальним матеріалом філологічних дисциплін; 4) взаємопов'язане засвоєння способів комунікативної діяльності й навчального матеріалу філологічних дисциплін на заняттях і під час педагогічної практики; 5) урахування комунікативних можливостей студентів у процесі організації спілкування.

З метою забезпечення обґрунтованих дидактичних умов створено й апробовано структурно-функціональну модель формування комунікативної діяльності майбутніх учителів іноземної мови в процесі вивчення філологічних дисциплін. Визначено принципи, зміст, форми й методи формування комунікативної діяльності майбутніх учителів іноземної мови, розроблено систему комунікативних завдань і вправ, які спрямовувалися на послідовне й поступове оволодіння способами комунікативної діяльності, засвоєння навчального матеріалу філологічних дисциплін.

Структурно-функціональна модель формування комунікативної діяльності майбутніх учителів іноземної мови в процесі вивчення філологічних дисциплін містить: мету навчання, дидактичні умови, компоненти процесу формування комунікативної діяльності – цільовий, змістовий, процесуально-управлінський, контрольний-оцінювальний, етапи формування комунікативної діяльності – початковий, основний, завершальний, результат навчання – досягнення студентом певного рівня сформованості комунікативної діяльності.

Розроблено методичку впровадження моделі, вимоги до методичної сторони навчальних занять, на яких здійснювалося формування комунікативної діяльності й засвоювався навчальний матеріал філологічних дисциплін.

Експериментальна перевірка засвідчила ефективність визначених дидактичних умов формування комунікативної діяльності майбутніх учителів іноземної мови. Відбулися позитивні зміни в підвищенні рівнів сформованості комунікативної діяльності, іншомовної компетенції в експериментальних групах, у яких студенти навчалися за створеною структурно-функціональною моделлю.

Підготовлено й упроваджено методичні рекомендації для викладачів. Вони містили такі розділи: стан розв'язання проблеми формування комунікативної діяльності студентів у педагогічній теорії і практиці; теоретичні засади оволодіння досвідом комунікативної діяльності майбутніми вчителями іноземної мови; застосування розроблених підходів у практиці навчання студентів вищих навчальних закладів; список літературних джерел. Запропоновані матеріали використовувалися під час розроблення робочих програм і методичних комплексів, у процесі організації навчання, під час підготовки й проведення науково-практичних заходів у вищих педагогічних навчальних закладах.

Отже, усебічний аналіз результатів формувального експерименту дав підстави стверджувати загальну ефективність визначених і теоретично обґрунтованих дидактичних умов формування комунікативної діяльності майбутніх учителів іноземної мови в процесі вивчення філологічних дисциплін. Поставлені завдання

виконано, досягнуто мету, підтверджено передбачення за гіпотезою дисертаційного дослідження.

Водночас виконана робота не вичерпує всіх аспектів означеної проблеми. Доцільними є подальше дослідження питань удосконалення системи комунікативних завдань і вправ, спрямованої на формування процесуального складника комунікативної діяльності, методики її реалізації, визначення нових методів і прийомів формування комунікативної діяльності студентів вищих педагогічних навчальних закладів. Перспективним може стати створення спеціальних навчальних курсів, а також програм індивідуального розвитку комунікативних здібностей студентів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Опубліковані праці, які відображають основні наукові результати дисертації

Статті в наукових фахових виданнях України

1. Трубачова Д. В. Формування комунікативної діяльності майбутніх учителів іноземної мови: теорія і практика / Д. В. Трубачова // Наша школа. – 2013. – № 5. – С. 18–22.
2. Трубачова Д. В. Шляхи підвищення ефективності комунікативної діяльності студентів / Д. В. Трубачова // Українська мова і література в школі. – 2013. – № 3. – С. 34–38.
3. Трубачова Д. В. Реалізація діяльнісного підходу в навчанні студентів-філологів із різним рівнем комунікативних здібностей / В. І. Кизенко, Д. В. Трубачова // Рідна школа. – 2014. – № 11. – С. 42–46. *(Особистий внесок здобувача: узагальнення результатів вивчення наукової літератури й педагогічної практики з проблеми здійснення диференційованого підходу, розроблення методики впровадження системи комунікативних завдань і вправ з урахуванням рівнів комунікативних можливостей майбутніх учителів іноземної мови.)*
4. Трубачова Д. В. Формування комунікативної діяльності майбутніх учителів іноземної мови засобами підручника / В. І. Кизенко, Д. В. Трубачова // Проблеми сучасного підручника : зб. наук. праць / [ред. кол., головн. ред. О. М. Топузов]. – К. : Педагогічна думка, 2014. – Вип. 14. – С. 258–265. *(Особистий внесок здобувача: обтунтування сутності й структури способів комунікативної діяльності, критеріїв і рівнів сформованості їх, розроблення системи комунікативних завдань і вправ.)*
5. Трубачова Д. В. Методика формування досвіду комунікативної діяльності майбутніх учителів іноземної мови / Д. В. Трубачова // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології / головн. ред. А. А. Сбруєва. – Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка. – 2014. – № 6 (40). – С. 447–454.

***Статті в наукових періодичних виданнях інших держав з напрямку,
з якого підготовлено дисертацію***

6. Трубочёва Д. В. Обучение будущих учителей иностранного языка на основе деятельностного подхода / Д. В. Трубочёва // Педагогический журнал. – 2014. – № 3. – С. 44–57. (Росія)

7. Трубочёва Д. В. Организация обучения студентов высших учебных заведений на основе современных методологических подходов / Д. В. Трубочёва // Педагогическая наука и образование. – 2015. – № 2. – С. 30–37. (Білорусь)

***Опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати
дисертації***

8. Трубочова Д. В. Не бійтесь заглядати у словник... (До проблеми укладання та використання термінологічних словників у навчальному процесі) / Д. В. Трубочова // Іноземні мови в навчальних закладах. – 2006. – № 6 (22). – С. 100–103.

9. Трубочова Д. В. Українсько-французький словник навчально-педагогічних понять та термінів : методичний посібник / Д. В. Трубочова / [авт. кол. : Л. Вовк, В. Гончаров та ін.]. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007. – С. 92–235.

Тези, доповіді та інші матеріали наукових конференцій, семінарів

10. Трубочова Д. В. Формування комунікативної діяльності як основа фундаменталізації освіти майбутніх учителів іноземної мови / Д. В. Трубочова // Дидактика: теорія і практика. Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. «Фундаменталізація змісту освіти як соціально-педагогічна проблема» : зб. наук. праць / [вступ. ст., ред. Г. О. Васьківської; упоряд. С. В. Косянчука]. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. – С. 67–69.

11. Трубочова Д. В. Методи формування комунікативної діяльності студентів на факультетах іноземної філології / Д. В. Трубочова // «Єдність навчання і наукових досліджень – головний принцип університету» : зб. наук праць звітно-наукової конференції викладачів ун-ту за 2013 рік, 4–6 лютого 2014 р. / укл. Г. І. Волинка, О. В. Уваркіна, О. П. Ємельянова. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. – С. 28–30.

12. Трубочова Д. В. Діяльнісний підхід у навчанні студентів факультетів іноземної філології / Д. В. Трубочова // Матер. II Всеукр. наук.-практ. конф. «Розвиток соціально-гуманітарної освіти і науки в контексті модернізації вітчизняної вищої школи» (м. Дніпропетровськ, 26 грудня 2014 р.) : у 2-х частинах. – Дніпропетровськ : ТОВ «Інновація», 2014. – Ч. 2. – С. 92–94.

13. Трубочова Д. В. Дидактичне забезпечення формування комунікативної діяльності майбутніх учителів іноземної мови / Д. В. Трубочова // Матеріали XIV міжнародної конференції «Професійна свобода особистості у вимірах гуманістичної спадщини Антона Макаренка та Івана Зязюна» (м. Полтава, 13 березня 2015 р.) / за заг. ред. проф. М. В. Гриньової. – Полтава, 2015. – С. 138–140.

АНОТАЦІЇ

Трубачова Д. В. Дидактичні умови формування комунікативної діяльності майбутніх учителів іноземної мови в процесі вивчення філологічних дисциплін. – *На правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.09 – теорія навчання. Інститут педагогіки НАПН України. – Київ, 2016.

Дослідження присвячене актуальній проблемі формування комунікативної діяльності студентів вищих педагогічних навчальних закладів. Визначено й теоретично обґрунтовано дидактичні умови формування комунікативної діяльності майбутніх учителів іноземної мови, які забезпечують оволодіння діяльнісним та іншомовним складниками комунікативної компетентності, ефективний перебіг процесу реалізації й засвоєння комунікативної діяльності в конкретних ситуаціях спілкування відповідно до їхніх індивідуальних особливостей.

Для характеристики процесу учіння майбутніх учителів іноземної мови введено поняття «способи комунікативної діяльності», розроблено їх структуру, види, рівні сформованості. Створено й апробовано структурно-функціональну модель формування комунікативної діяльності майбутніх учителів іноземної мови в процесі вивчення філологічних дисциплін.

Ключові слова: комунікативна діяльність, способи комунікативної діяльності, дидактичні умови, структурно-функціональна модель формування комунікативної діяльності майбутніх учителів іноземної мови в процесі вивчення філологічних дисциплін.

Трубачёва Д. В. Дидактические условия формирования коммуникативной деятельности будущих учителей иностранного языка в процессе изучения филологических дисциплин. – *На правах рукописи.*

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.09 – теория обучения. Институт педагогики НАПН Украины. – Киев, 2016.

В диссертации обобщены результаты теоретического анализа проблемы формирования коммуникативной деятельности студентов высших учебных заведений, разработан понятийно-категориальный аппарат исследования: уточнены понятия «способы деятельности», «готовность к овладению коммуникативной деятельностью», критерии и уровни ее сформированности, перечень коммуникативных умений и навыков. Для характеристики процесса учения будущих учителей иностранного языка введено понятие «способы коммуникативной деятельности», которые рассматриваются как компонент процесса обучения, методы учения, которые направлены на формирование деятельностной, иноязычной составляющих коммуникативной компетентности, отображают процесс реализации и овладения коммуникативной деятельностью в конкретных ситуациях общения в соответствии с их индивидуальными особенностями.

Определена структура способов коммуникативной деятельности (мотивационный, содержательный, операционный, рефлексивный компоненты), их виды (проектные, контактные, координационные); разработаны критерии их

сформированности: активность в общении; информированность о коммуникативной деятельности, процессе общения; техника общения (системное владение коммуникативными действиями и операциями, средствами общения – иностранным языком, речью); осознание коммуникативных целей, коммуникативных действий – собственных и партнера по общению, хода коммуникативной деятельности в целом; уровни сформированности – творческий, продуктивный, достаточный.

Теоретически обоснованы дидактические условия формирования коммуникативной деятельности будущих учителей иностранного языка: 1) реализация общедидактических и специальных принципов – фундаментализации коммуникативной подготовки, коммуникативности обучения, развития коммуникативной активности и сознательности личности; 2) углубление теоретических знаний о коммуникативной деятельности, процессе общения; 3) последовательное и постепенное формирование способов коммуникативной деятельности как основы творческого овладения коммуникативными умениями и навыками, учебным материалом филологических дисциплин; 4) взаимосвязанное усвоение способов коммуникативной деятельности и учебного материала филологических дисциплин на занятиях и в период педагогической практики; 5) учет коммуникативных возможностей студентов в процессе организации общения.

На основе анализа научно-педагогической литературы выстроена структурно-функциональная модель формирования коммуникативной деятельности будущих учителей иностранного языка в процессе изучения филологических дисциплин, разработана методика ее использования. Модель содержит цель обучения, дидактические условия, этапы, компоненты формирования коммуникативной деятельности – целевой, содержательный, процессуально-управленческий, контрольно-оценочный; результат обучения – студент с достигнутым уровнем сформированности коммуникативной деятельности.

Определены содержание, формы и методы формирования коммуникативной деятельности будущих учителей иностранного языка, подготовлены и внедрены методические рекомендации для преподавателей высших педагогических учебных заведений.

Эффективность разработанных дидактических подходов подтвердилась в ходе проведения и анализа результатов формирующего педагогического эксперимента.

Ключевые слова: коммуникативная деятельность, способы коммуникативной деятельности, дидактические условия, структурно-функциональная модель формирования коммуникативной деятельности будущих учителей иностранного языка в процессе изучения филологических дисциплин.

Trubachova D. V. The Didactic Conditions of Formation of Communicative Activity of the Future Foreign Language Teachers in the Study of Philological Disciplines. – Manuscript.

The thesis for obtaining an academic degree of the Candidate of Pedagogical Sciences, specialty 13.00.09 – Learning Theory. Institute of Pedagogy of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine. – Kyiv, 2016.

The thesis is devoted to the actual problem of formation of communicative activity of students of higher educational institutions. The didactic conditions of formation of

communicative activity of the future foreign language teachers that provide an activity component of communicative competence, the process of effective implementation and mastering of communicative activity in specific situations of communication, depending on the individual characteristics of its participants are defined and theoretically grounded.

The concept of «means of communicative activities» is introduced to describe the process of learning of the future foreign language teachers, their structure, types, levels of formation are developed. The structural-functional model of communication of future foreign language teachers in the study of philological disciplines is developed and tested.

Keywords: communicative activity, ways of communicative activities, didactic conditions, structural-functional model of communication of future foreign language teachers in the study of philological disciplines.

Підписано до друку 09.03.2016 р. Формат 60x84/16.

Папір офсетний. Гарнітура Times.

Наклад 100 прим. Зам. № 058.

Віддруковано з оригіналів.

Видавництво Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова. 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9
Свідоцтво про реєстрацію ДК № 1101 від 29.10.2002. (044) 234-75-87
Віддруковано в друкарні Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова (044) 239-30-26